

Izvorni znanstveni rad
UDK 342.4(497.5Lastovo)"13"
Prilježeno: 14.11.1997.

NA MARGINAMA RUKOPISA LASTOVSKOG STATUTA IZ XIV. STOLJEĆA*

NELLA LONZA

SAŽETAK: Analizirajući pronađeni rukopis Lastovskog statuta iz XIV. st. (NSB R 4088), autorica utvrđuje njegovu službenu namjenu, donosi tekst i razmatra sadržaj nekih kasnije ispuštenih statutarnih odredbi, te ukazuje na vrijednost vlastoručnih bilježaka lastovskih knezova.

Ne želimo li promatrati neki pravni zbornik kao okaminu, nego kao živo tkivo koje se razvijalo i mijenjalo zajedno s društvom, mora nas zanimati povijest rukopisa: kada su izrađeni, kome su bili namijenjeni i kojoj su svrsi služili. Svaki prijepis srednjovjekovnog statuta otvarat će drugi krug pitanja i tražiti drugačije motrište. Rukopisi iz XIX. st., kada više nikakvog pragmatičnog razloga za prijepis nije moglo biti, svjedočit će o probuđenom znanstvenom interesu za hrvatsku pravnu baštinu. Prijepisi iz XVII-XVIII. st. otvarat će pak vrlo složena pitanja o djelotvornosti i elastičnosti pravnog sustava položenoga u srednjemu vijeku: znači li njihovo umnožavanje da su i nakon niza stoljeća osnovno uporište pravnog praktičara ili je njihova važnost prvenstveno u svjedočanstvu o tradiciji i identitetu zajednice kojoj pripadaju. Stariji rukopisi mogu otvoriti krug pitanja odnosa službenog izvornika i prijepisa, te potaknuti na razmatranje o tome kako se nabujalim i nepreglednim pravnim zbornicima nastojala osigurati praktičnost u primjeni. Ukoliko je pak sačuvan neki od

Nella Lonza, znanstveni je suradnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik.

najstarijih "službenih" rukopisa, pisan u vrijeme kada se zbirka još uspostavljala kao cjelina, otvara se i pogled u njezinu genezu.¹

Slijed rukopisa Lastovskog statuta namijenjenih službenoj porabi

Među desetak rukopisa Lastovskog statuta,² koliko ih je danas neposredno poznato ili posredno zabilježeno,³ četiri se izdvajaju ne samo starinom, nego i time što su bili u službenoj uporabi lastovskoga kneza i njegove kancelarije. Potonje se na tim primjercima lijepo ocrtava, jer sadržavaju razne pripise i vlastoručne upise knezova.

Razlozi zašto je jedan "službeni" rukopis zamjenjivao i potiskivao drugi bili su pragmatične prirode. Nakon što bi *corpus* statutarnog teksta bio prepisan, na praznim, ostavljenim ili naknadno privezanim listovima dopisivale su se nove statutarne odredbe, sve dok to više ne bi bilo izvedivo ili pregledno. Nakon toga (a to se kod Lastovskog statuta događalo u intervalima od 50-100 godina), izrađivao se novi prijepis, koji bi opet imao sličnu sudbinu. Stari se rukopisi nisu namjerno uništavali, no nisu bili potpuni a time ni pouzdani, pa su se u uporabi napuštali.

a) Pokušamo li uspostaviti slijed rukopisa Lastovskog statuta, na početak treba postaviti izvornik s početka XIV. st. koji je, nažalost, izgubljen ili uništen. Njegova se kompozicija, međutim, može rekonstruirati analizom teksta sačuvanih prijepisa. Sadržavao je ponajprije onu statutarnu jezgru koja je oblikovana 1310. godine (c. 1-30) i vjerojatno odmah ili uskoro prepisana u zakonski

* R 4088 (Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, dalje: NSB).

¹ Za statutarne rukopise i nadalje je temeljno pomagalo Strohalova bibliografija, premda uvelike zastarjela (Ivan Strohal, *Statuti primorskih gradova i općina: Bibliografički nacrt*. Zagreb, 1911).

² Lastovski propisi često se nazivaju *ordinamenti* ili *ordini*, ali već od XIV. st. usporedo i *statuti*, pa je prihvatljivo - kao što je danas i uvriježeno - tako nazivati i samu zbirku (usp. proemij, c. 52, 54, 59, 78 i d.). Kritičko izdanje jest: *Knjiga o uredbama i običajima skupštine i obćine otoka Lastova*. Zagreb, ur. F. Radić, MHJSM, VIII, 1901 (dalje se uvod citira: *Knjiga*, a tekst statuta: *StL*).

³ Za obavijesti o rukopisima Lastovskog statuta, osim onih o kojima se raspravlja u ovome radu, v. napose *Knjiga*: V-VIII; I. Strohal, *Statuti*: 95; Marin Lucianović, »Novi primjerak lastovskog statuta.« *Mjesečnik Pravničkoga društva* 67/6-8 (1941): 273-275; Mijo Brlek, *Rukopisi Knjižnice Male Braće u Dubrovniku*, 1. Zagreb: JAZU, 1952: 103-104; Antun Cvitanić, »Lastovsko statutarno pravo.« U: *Lastovski statut*. Split: Splitski književni krug, 1994: 134-135.

zbornik. Nakon toga, dopisivale su se nove norme, počevši od one iz 1316. (c. 31) koja je u zbornik unijeta 1324.⁴ Jezgra Lastovskog statuta i neke od dopuna doslovno su recipirane pri izradi Mljetskog statuta 1345.,⁵ a izvornik Lastovskog statuta dopunjavao se približno do 1380.-1390., kada ga je vjerojatno iz porabe potisnuo novoizrađeni kodeks.⁶

b) "Zagrebački" rukopis⁷ - Rukopis s kraja XIV. stoljeća, koji se smatrao zagubljenim,⁸ nedavno sam uspjela pronaći pohranjenog u Zbirci rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, pod signaturom R 4088.⁹ Rukopis je ušao u fond NSB 1874. otkupom od Velimira Gaja, kao dio velike knjižne zbirke koju je spomenuti baštiniio od oca Ljudevita.¹⁰ Velimir Gaj je rukopis Lastovskog statuta 1873. označio vlastitim ekslibrisom¹¹ i naveo ga u tiskanoj knjižici o očevoj biblioteci.¹²

⁴ Postoji jasna i datirana zabilješka kada je upis izvršen.

⁵ Jezgra Mljetskog statuta (c. 1-27) istovjetna je Lastovskom statutu (c.1-30), osim što su ispuštene tri odredbe lastovske zbirke (od toga se jedna odnosila na lastovske otočiće, pa je za Mljjet potpuno irelevantna). Usp. »Der 'Liber de ordinamenti et dele usance' der Insel Meleda.« (ur. G. Wenzel). *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* 2/2 (1849):3-35. Pri ranijoj usporedbi ovih dvaju statuta ostavila sam otvorenom mogućnost da se ne radi o recepciji iz Lastovskog u Mljetski statut, nego o jedinstvenom predlošku poslanom iz dubrovačkog središta u obje sredine (usp. Nella Lonza, *Pod plaštem pravde. Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1997). Na tu me pomisao najviše potaknula razlika u numeraciji c. 8 i 9. Međutim, iz analize novopronađenog rukopisa Lastovskog statuta jasno je da je razlika kasnijeg datuma (v. niže). Stoga odstupam od ranije iznesene pretpostavke i priklanjam se tezi o recepciji.

⁶ Na to da nije došlo ni do kakve nagle i potpune zamjene ukazuje okolnost što je preambula c. 62 izostavljena u "zagrebačkom" rukopisu, no uvrštena u "bečki", što znači da je potonji prepisan iz drugog predloška. Budući da nije vjerojatno da bi se u lastovskoj kancelariji čitavo stoljeće sačuvao izvod iz Zelene knjige, koji su dubrovačke vlasti poslale radi uvrštenja u Lastovski statut, može se pretpostaviti da je spomenuta odredba bila prepisana integralno u "stari" statut i - u skraćenom obliku - u novi prijepis. O tome kako su i u Dubrovniku nove zakonske zbirke tek postupno zamjenjivale starije v. Nella Lonza, *Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću* (doktorska disertacija). Zagreb, 1995: 73-74.

⁷ Budući da su i drugi rukopisni primjerci dobili ime prema mjestu gdje su pohranjeni, isti smo kriterij primijenili i na ovaj novopronađeni rukopis.

⁸ Usp. A. Cvitanić, »Lastovsko: 134.

⁹ Svojedobno je kratko i netočno opisan u: Nikola Žic, »Lastovski statut.« *Mjesečnik Pravnika društva* 58 (1932): 413.

¹⁰ Lastovski statut naveden je u rukopisnom katalogu Gajeve zbirke (NSB, R 4703, III). Ljudevit Gaj zbirku je prepustio sinu potkraj 1871., godinu pred smrt (na koricama spomenutog inventara označeno je *Traditum Velimiro Gajo a patre Ludovico die 12 Novembris A. 1871*).

¹¹ Na unutarnoj strani korica upisano je *VGaj 1873*. i signatura "B 40".

¹² Velimir Gaj, *Knjižnica Gajeve. Ogled bibliografskih studija*. Zagreb, 1875: 205.

Kako se i kada rukopis našao u Gajevoj zbirci nije moguće pouzdano utvrditi,¹³ no postoji jasan trag koji od Gaja vodi ka Kukuljeviću Sackinskom. Naime, u katalogu Kukuljevićeve knjižnice, tiskanom 1865., navodi se *Liber de li ordinamenti et de usanze etc. della Insula di Lagusta. Cod. perg. saec. XIV. 4*,¹⁴ a to će, po svemu sudeći, biti isti rukopis. No, on nije zajedno s ostalim Kukuljevićevim akvizicijama prešao 1868. u Akademijin arhiv,¹⁵ pa ga početkom ovoga stoljeća Smičiklas nije ni mogao ondje pronaći,¹⁶ već je nekim putem dospio u ruke Gaju, bio integriran u njegovu zbirku i odatle prenesen u NSB.¹⁷

Rukopis je nastao oko 1380. godine, odnosno u nekoliko godina koje slijede 1378.¹⁸ Današnjim izgledom kodeks se sastoji od četiri kvaterniona unutar jednog lista, koji je provučen s početka na kraj kodeksa. Pergamena je deblja i ponegdje oštećena. Tekst je djelomice dobro ušćuvan, no ponegdje izbljedio te stoga jedva čitljiv ili nečitljiv. Korice su drvene, presvučene kožom i u dobrome stanju, iako vrlo stare; na vanjskoj strani korica vide se tragovi metalnog križa koji je otpao. Rukopis je bio barem dvaput preuvezan, oba puta pogrešno.¹⁹ Dimenzije listova su mu približno 20x15 cm, dok su korice nešto veće. Prva je ruka lijepom knjižnom goticom na listovima 1-15 prepisala

¹³ Čini se da treba odbaciti navod Velimira Gaja da je spomenuti inventar očeve knjižnice izradio Bogoslav Šulek još 1844.-1845. (usp. V. Gaj, *Knjižnica*: X).

¹⁴ »Knjižnica Ivana Kukuljevića Sackinskoga u Zagrebu.« *Književnik* 2 (1865): 315.

¹⁵ Te je godine Akademija kupila Kukuljevićevu knjižnicu (Viktor Novak. *Baltazar Bogišić i Franjo Rački. Prepiska (1866-1893)*). Beograd: SANU, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, III.25, 1960:144).

¹⁶ *Knjiga*: VII, bilj. 1.

¹⁷ Žic, pa poslije njega Lucianović, pretpostavili su da se radi o dva rukopisa: jedan u NSB a drugi, nekadašnji Kukuljevićev, zagubljen u Akademiji (usp. N. Žic, »Lastovski: 412-413; M. Lucianović, »Novi primjerak: 273). No, usporedba opisa u svim starim inventarima Kukuljevićeve i Gajeve zbirke upućuje na zaključak da je to jedan te isti primjerak.

¹⁸ *Terminus post quem* je 1378. godina zadnje odredbe koja je unesena istom rukom. *Terminus ante quem* ne mora biti upravo 1380. godina kojom je datirana prva dopunska odredba, jer se mora dozvoliti mogućnost da je ona upisana nešto kasnije. U svakom slučaju, datacija rukopisa može biti dosta precizna.

¹⁹ Da je već na izvornom uvezu bilo grešaka u slijedu listova, svjedoči onodobna bilješka na donjem rubu f. 31v: *Volta tre foglia e trouerai fin de soprascrito ordine*. Odredba kod koje se to dogodilo pisana je knjižnom goticom s pomno pripremljenim linijama za retke, te je nevjerojatno da bi pisar učinio toliku grešku u predviđanju potrebnog prostora da bi morao tekst prenijeti nekoliko listova dalje. Na fotografijama pak, pohranjenima također u Zbirci rukopisa NSB, vidi se stanje uveza koji prethodi postojećem, a u kojem su sveščići bili potpuno ispremiješani.

c. 1-58, jednostupačno u 23 retka po stranici. Rubrike su pisane crvenom tintom. Poneki inicijali skromno su uređeni viticama, a prva dva bogatije. Drugu cjelinu rukopisa, koja slijedi prvu, tvore odredbe dopisivane sukcesivno raznim rukama, većinom kancelarijskom i ponešto knjižnom goticom, te humanistikom.

Nove odredbe često nisu ubilježene onim redom kojim su donesene, što proizlazi iz načina na koji se zbornik propisa vodio. Naime, u razdoblju kojim se sada bavimo, pravne su odredbe pristizale na upis na tri načina. U nekim slučajevima nove je norme donosila sama lastovska zajednica, pa su se mogle registrirati bez ikakvog odlaganja. Ponekad su propise slale središnje dubrovačke vlasti u obliku izvoda iz registra vijeća koje je odluku donijelo; u samoj se odredbi označavalo da ona ima biti prepisana u Lastovski statut, što bi lokalni kancelar naknadno i učinio. No, bilo je slučajeva da se i sam Lastovski statut nosio u Dubrovnik, pa su se ondje izravno upisivale relevantne odredbe,²⁰ ili pak križale ukinute.²¹

Na marginama rukopisa mjestimice se razabiru brojke koje je netko naknadno dopisivao, pokušavajući označiti kronološki slijed glava. Možda su oznake bile namijenjene izradi novog prijepisa, no namjera kronološkog sređivanja nije nikada dokraja provedena.

Izradom novog rukopisa osamdesetih godina XV. st. stari je primjerak izgubio na važnosti, premda su početkom XVI. st. u nj upisane još tri odredbe.

c) "Bečki" rukopis - Treći po starini rukopis sačuvan je u knjižnici Senata Republike Italije.²² Sredinom XIX. st. nalazio se u biblioteci C.kr. vrhovnog sudišta u Beču (stoga je uobičajeno nazivati ga "bečkim"), te je poslužio Wenzelu kao predložak za (djelomično) izdanje teksta.²³ Čitava vrlo bogata

²⁰ Takav su primjer u "zagrebačkom" rukopisu odredbe c. 88 i 89 iz 1485.-1486. uz koje je istom rukom dopisano *Bartholomeus Ragusinus secretarius*, odnosno *Bartholomeus secretarius mandato scripsit*. Sekretar koji se potpisao zasigurno je Bartholomeus de Sfondratis (o njemu v. Constantinus Jireček, »Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner.« *Archiv fhr Slavische Philologie* 26 (1904): 195-196).

²¹ V. primjerice 26v.

²² Za detaljan kataloški opis v. *Biblioteca del Senato del Regno/della Repubblica: Catalogo della raccolta di statuti, consuetudini, leggi, decreti, ordini e privilegi dei comuni, delle associazioni e degli enti locali italiani dal Medioevo alla fine del secolo XVIII*, IV. Roma: ed. C. Chelazzi, 1958: 5-9.

²³ »Der 'Libro deli ordinamenti et dele usance' der Insel Lagosta.« (ur. G. Wenzel). *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* 2/1 (1849): 35-76 i kao posebni otisak pod naslovom *Beiträge zur Quellenkunde der dalmatinischen Rechtsgeschichte im Mittelalter*. Tekst je ponovno djelomično (do c. 81) u nastavcima objavljivan u *Archivio storico per la Dalmazia* 1 (1926) i 2 (1927).

zbirka dalmatinskih i istarskih statuta iz bečke je knjižnice otkupom 1925. nabavljena za biblioteku talijanskog Senata,²⁴ a 1934., kao prilog jednoj Inchiostrijevoj studiji, objavljene su fotografije korica i dviju stranica.²⁵

Za spomenuti rukopis može se pouzdano utvrditi da je izrađen između 1487. i 1489. Dataciju možemo osloniti s jedne strane na činjenicu da je ista ruka prepisala jezgru statuta i sve dodatke do 1489. (posljednji je od njih iz 1487.), a s druge strane na spomen novog primjerka statuta 1489. godine.²⁶ Slično kao i u "zagrebačkome", i ovome su se rukopisu sukcesivno pripisivale nove odredbe, koje teku sve do 1559. godine (uz jednu sasvim kratku bilješku iz 1606).²⁷ Također, u rukopisu ima raznih bilježaka, imena knezova, a s unutarne prednje strane korica i crteža.²⁸ Struktura rukopisa i pripisi nedvojbeno ukazuju da je to bio službeni primjerak lastovske općine kroz sedamdesetak godina XV. i XVI. stoljeća.

d) Posljednji rukopis koji se može uvrstiti u niz "službenih" jest tzv. "lastovski", koji je iz Zadra 1945. dospio u Povijesni arhiv Dubrovnika.²⁹ Budući da je poslužio kao osnova Radićevoj ediciji, njegovi su sadržaj i struktura dobro poznati. U nj su oko 1557. ili nešto kasnije prepisane dotadašnje statutarne odredbe,³⁰ a dodavane su im nove, barem do 1754. godine.³¹ I opet se može primijetiti da je "lastovski" rukopis zamijenio "bečki" i postao službenim zakonskim zbornikom. Upravo zbog takve namjene, tijekom XVII. i XVIII. st. na prvome su listu upisivana imena lastovskih vijećnika. Na kraju perga-

²⁴ *Biblioteca*: 7.

²⁵ *Archivio storico per la Dalmazia* 9/17 (1934): 232 i 245; 9/18 (1934): 402; dvije od tih fotografija preuzete si i u: *Biblioteca*: Tav. 1.

²⁶ Naime, dubrovačke su vlasti 1489. odlučile ukinuti jednu spornu odredbu donesenu godinu dana ranije. Izaslanici Lastovaca ponijeli su očito u Dubrovnik stari primjerak statuta, koji dubrovačke vlasti nazivaju *libro delli ordeni uostri*, no naređuju im da odredbu označe kao ukinutu i u *uostro libro nouo delli ordeni* ako je i ondje upisana (usp. c. 92 Radićevog izdanja i f. 26v "zagrebačkog" rukopisa).

²⁷ *Biblioteca*: 6.

²⁸ *Biblioteca*: 6-7.

²⁹ V. Ante Marinović, »Običajno pravo i samouprave u bivšoj Dubrovačkoj Republici i njihovo izučavanje.«, u: *Običajno pravo i samouprave na Balkanu i u susjednim zemljama*. Beograd, 1974: 101. Kodeks se i danas nalazi u spomenutoj pismohrani, bez signature.

³⁰ *Knjiga*: VI. Prvi naredni upis je iz 1601. (p. 104).

³¹ Usp. *Knjiga*: 91.

menskog dijela rukopisa, a prije privezanih papirnatih listova, čini se da je stajala potvrda autentičnosti prijepisa.³²

Značenje “zagrebačkog” rukopisa za kritiku teksta

Nakon pregleda “zagrebačkog” rukopisa pogled na lastovsko statutarno pravo neće se stubokom izmijeniti. Ipak, mjestimice će pomoći rješavanju tekstualnih dvojbi ili ispravci datacije.³³

Svi sačuvani primjerci Lastovskog statuta na mletačkom su dijalektu, no jezične su promjene kroz stoljeća ostavljale traga, pa su između teksta “zagrebačkog” i “bečkog”, a pogotovo “lastovskog” rukopisa razlike zamjetne. Čini nam se da bi poredbena analiza mogla biti zanimljiva lingvistima, a ovdje samo nižemo nekoliko primjera. Od riječi bitno drugačijeg oblika u “zagrebačkom” rukopisu u odnosu na “lastovski” može se navesti: *sorori* za *sorelle*, *plu* za *piu*, *preuede* za *prete*, *costione* i *conta* za *questione*, *aureça* za *orechia*, *milur* za *miglior*, *niguna* za *nessuna* itd.³⁴ Također, kod zapisa hrvatskih imena varijanta iz “zagrebačkog” rukopisa može biti dragocjena kao najstarija sačuvana.³⁵

Statutarne preinake

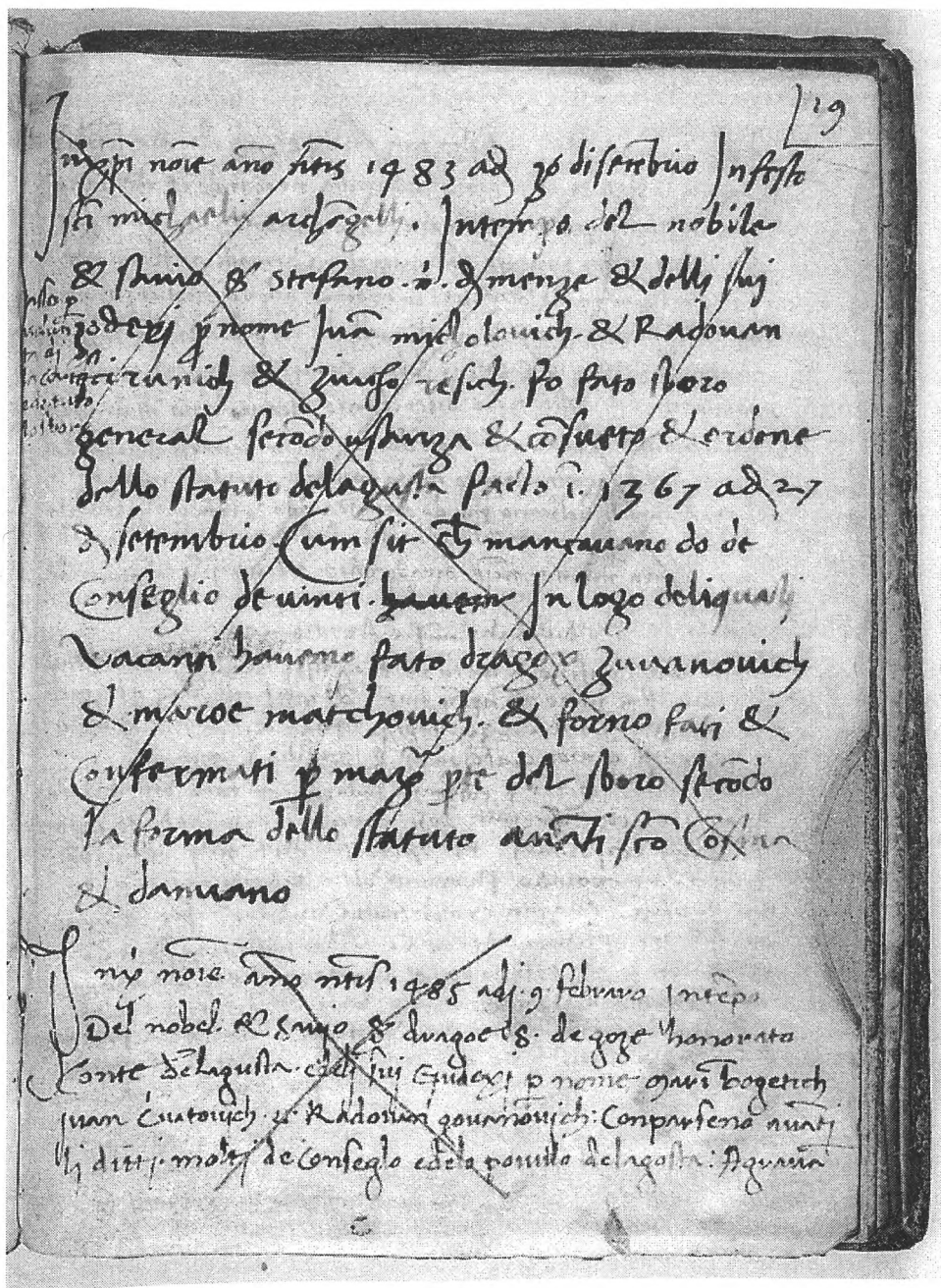
Daleko veća vrijednost “zagrebačkog” rukopisa bit će u tome što on donosi i neke odredbe koje su bile ukinute, pa se kao bespotrebne nisu prepisivale u mlađe rukopise. To omogućuje uvid u neka sporna pitanja, odnosno razmatranje “pretpovijesti” nekoliko odredbi.

³² List je napola odrezan, no može se pročitati: *Nos Prouisores Re(ipublicae) Ragusinae ita omnia statuimus ut supra* (p. 113).

³³ Primjerice, u c. 8 postoji redak kao i u varijanti “B”, koji je u “lastovskom” rukopisu ispušten, pa se smisao gubi; slično tome, naslov c. 20 u “zagrebačkom” rukopisu završava s *plaido*, u “bečkom” *piado*, a u “lastovskom” je ispušteno. Nadalje, u “zagrebačkom” su rukopisu c. 8 i 9 imali obrnuti redosljed, što onda objašnjava zašto je tako i u Mljetskom statutu. Zatim, c. 88 je nedvojbeno datiran s 1485., a ne 1489. i sl.

³⁴ Usp. c. 13, 29, 43, 49, 56, 66 rukopisa i Radićevog izdanja (koje bilježi i varijante “bečkog” rukopisa).

³⁵ U načelu, kod imena nisu velike razlike u “zagrebačkom” i “bečkom” rukopisu.

Slika 2. Ukinute statutarne odredbe c. 87 a i b (Lastovski statut, NSB R 4088, f. 19 r, v. prilog II.)

U odluci iz 1477. dubrovačko Malo vijeće s knezom jamči lastovskoj zajednici autonomno raspolaganje crkvenim beneficijama, te obećava zaštitu od bilo kakvih posezanja (v. prilog I).³⁶ No, okvir lastovske autonomije, proširen i na crkvena pitanja, bio je kratkog vijeka: spomenuta je odredba ispuštena već desetak godina kasnije, pri izradi "bečkog" prijepisa, a i u praksi se obećanje zaštite pokazalo frazom iza koje ne stoji odlučna i trajna volja. Naime, u prvoj se polovici XVI. st. odista dogodilo da je nadbiskupski vikar mimo lastovske općine dodijelio beneficij nekom Antunu Marinoviću, a na pritužbu Lastovaca dubrovačke su se vlasti izgovarale da je to pitanje crkvene politike koje one nisu nadležne rješavati, premda su naveli da će zagovarati njihovu stranu.³⁷ U ovakvom mijenjanju stanovišta prema nadležnosti u dodjeli beneficija ogleda se općenitiji problem u odnosima svjetovnih i crkvenih vlasti u dubrovačkoj sredini na prijelazu XV. u XVI. st.

U jednom slučaju, u "zagrebački" rukopis ubilježen je zanimljivi spor oko zakonitosti izbora novih lastovskih vijećnika (v. prilog II). U statutarnoj odredbi iz 1336. utvrđen je način izbora sudaca,³⁸ a nekako u to vrijeme i članova vijeća. Time nisu utemeljene potpuno nove institucije vlasti,³⁹ no dan im je čvršći oblik i nadležnost. Odredba o vijećničkom izboru unesena je u opći registar (*quaderno*) lastovske zajednice dvaput: prvi put oko 1336.,⁴⁰ a drugi put oko 1367.; budući da je odredba važna, načelne i trajne prirode, tada je i odlučeno da se prenese u Statut. No, pri tome je sadržaj obaju prethodnih upisa nevjesto kompiliran, tako da se neki elementi c. 49 ponavljaju, a nije ni razvidno kojem sloju pripada niz vijećničkih imena. Ipak, poredbom s imenima koja se spominju u ostalim odredbama, može se potvrditi da su zabilježena imena vijećnika iz 1367.⁴¹

³⁶ Odgovarajuća odredba sadržana je u zapisniku Maloga vijeća pod istim nadnevkom: *Captum fuit de scribendo Lagustinis quod si quis vellet eos vexare in beneficiis ecclesiasticis, nos eos defendemus ne aliquam pitra(...)tur iniuriam* (*Acta Minoris Consilii*, 20, f. 210, Povijesni arhiv Dubrovnik, dalje: PAD).

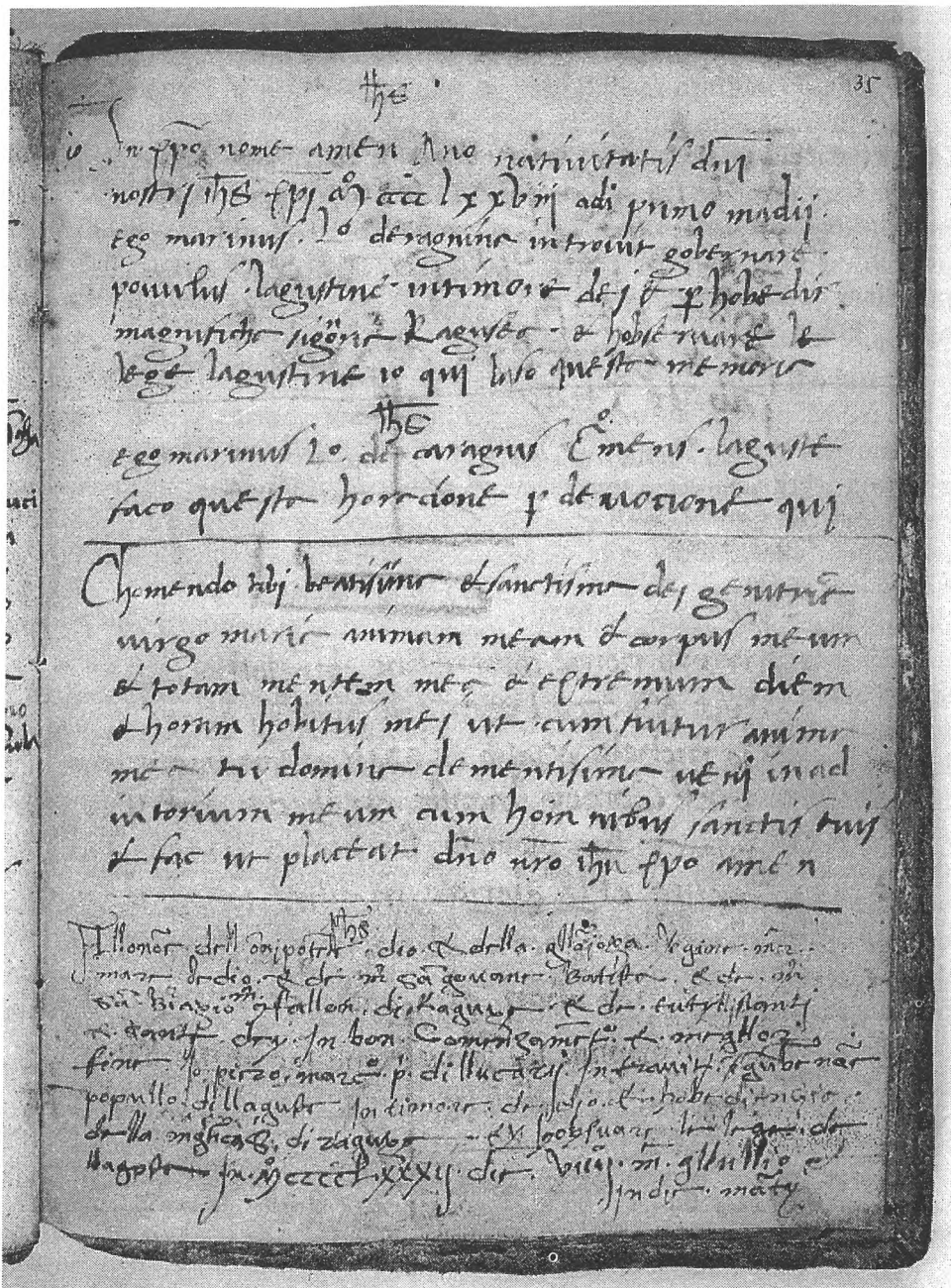
³⁷ V. *StL*: c. 112.

³⁸ *StL*: c. 33.

³⁹ Primjerice, vijeće se spominje 1324. (*StL*: c. 31), a suci ne samo u najstarijem statutarnom sloju (c. 20), nego i u izvorima iz XIII. st. (Josip Lučić, »Prošlost otoka Lastova u doba Dubrovačke Republike.«, u: *Lastovski statut*. Split: Splitski književni krug, 1994: 33).

⁴⁰ Upis je datiran imenima dubrovačkog i lastovskog kneza, pa se može utvrditi da je istovremen sa c. 32 iz 1336. godine.

⁴¹ Može se isključiti da je spisak još iz 1336., jer je nevjerojatno da bi neki od njih bili vijećnicima 57 odnosno 74 godine (usp. sa c. 61 i 68).

Slika 3. Primjeri vlastoručnih bilježaka lastovskih knezova (Lastovski statut, NSB R 4088, f. 35)

Možemo rekonstruirati da je proces "zatvaranja" lastovskoga vijeća tekao u dva kruga, odnosno da je 1336. određeno da za vijećnike mogu biti izabrani samo oni kojima su to već bili otac i djed s očinske strane, što se utvrđivalo usmenom tradicijom zajednice (odnosno svjedocima);⁴² 1367. zabilježena su imena tadašnjih vijećnika, te se time pismeno fiksirao njihov krug. Nakon toga i dalje se praksa utvrđivanja pretpostavki da netko može postati vijećnikom morala temeljiti i na usmenim obavijestima,⁴³ sve dok nisu stasali do zrele dobi unuci onih s popisa iz 1367. Dakle, čini se da je tek negdje u XV. st. postojalo neprikosnoveno pisano uporište za utvrđivanje podrijetla iz vijećničkog kruga obitelji.

Vratimo li se na odredbu "zagrebačkog" rukopisa, vidimo da su 30. rujna 1483. na dva upražnjena mjesta bila izabrana dvojica novih vijećnika: Dragoš Žuvanović i Maroje Matković. Poldrug godine kasnije, međutim, zakonitost njihovog izbora bila je osporena, te je zbor Lastovaca ovaj put utvrdio da spomenuti ne udovoljavaju traženim pretpostavkama. Stoga su ih odlučili isključiti iz vijeća, te na njihovo mjesto izabrali drugu dvojicu. U samoj se odluci ne kaže koji to uvjet iz c. 49 nisu ispunjavali, da li onaj o vijećničkom podrijetlu ili onaj koji traži osobne odlike. Lastovskoj zajednici bilo je tada moguće, s osloncem na popis iz 1367., utvrditi potječu li od djeda i oca vijećnika, što je nama zasad nemoguće, jer se u XIV. st. osobe označuju imenom i patronimom, a lastovska se prezimena tek postupno oblikuju. Kakogod bilo i kojigod bio osporeni preduvjet kod njihovog izbora, zbog vrlo sporog reagiranja na "nezakonitost" naslućuje se oko njih neka napetost koja je izbila na površinu naknadno i zaobilazno. No, time njihov "slučaj" nije bio zaključen, jer su dubrovačke vlasti ubrzo (vjerojatno na njihov priziv) iznijele svoje stanovište i donijele konačnu odluku.⁴⁴ Zanimljivo je da dubrovački knez i Malo vijeće uopće ne ulaze u pitanje zakonitosti i ispunjavanja uvjeta, pače oni ne smatraju da je lastovska zajednica u tome pogriješila. Međutim, oni takvo zakašnjelo poništenje izbora smatraju neprimjerenim i neodrživim sa stanovišta "stečenih

⁴² Ne možemo biti sigurni da nije postojao neki stariji popis vijećnika, no čini mi se da bi u tome slučaju popisivanje 1367. bilo suvišno.

⁴³ Na pr. 1380. izabran je za vijećnika Bogdan Desislavić (c. 59), a na popisu iz 1367. ne nalazi se nikakav Desislav, pa je ispunjavanje pretpostavke o precima vijećnicima moralo biti utvrđeno na neki drugi način.

⁴⁴ V. *StL*: c. 88. Odredba je u "zagrebačkom" rukopisu potpuno jasno datirana s 1485. godinom. Da je u mlađim rukopisima do datacije 1489. došlo greškom u prijepisu potvrđuje i okolnost da se Dragoš Žuvanović ne bi mogao 1486. spominjati kao sudac (c. 89) a da prije toga nije vraćen među vijećnike (usp. c. 33 o izboru sudaca).

prava”, ističući kako nije bilo nikakvih zamjerki na njihovo obavljanje službe.

Ne možemo utvrditi jesu li prigodom ovog izbora proplamsale samo unutarne lastovske napetosti⁴⁵ ili se pak od samoga početka miješala politika dubrovačkog središta: naime, kada 1492. dubrovački knez i vijeće imenuju Marina de Fiorija za lastovskog vijećnika “zbog njegovih zasluga i vjernog službovanja” dubrovačkim vlastima, pozivaju se na “Žuvanovićev presedan”.⁴⁶ No, potvrdom prvotnog izbora čitava je epizoda okončana u pravnom, a čini se ubrzo i u društvenom smislu, jer su Žuvanović i Matković kasnije obnašali sudačku čast, pa čak u ime lastovske zajednice bili upućivani u poslanstva u Dubrovnik.⁴⁷

U prilogu III donose se dvije odredbe iz 1488.-1489. o odgovornosti za štetu na lozi koju nanese živine. Traženje rješenja spomenutom pravnom pitanju u lastovskoj je zajednici potrajalo dugo, s isprobavanjem nekoliko modela. U najstarijoj varijanti iz 1390. bilo je usvojeno jednostavno načelo prema kojem vlasnik stoke odgovara za štetu koju njegova grla nanese u vinogradima i na poljima.⁴⁸ Međutim, 1468. donesen je propis kojim se od obje strane traže mjere predostrožnosti kako bi se šteta izbjegla: vlasnik treba usjeve ograditi suhozidom ili trnovinom, a vlasnik stoke mora stadu postaviti pastire. Odgovornost za štetu pomaknuta je na teret vlasnika vinograda, jer ako on propusti fizički zaštititi svoju česticu, vlasnik živina nije dužan platiti nikakvu naknadu za štetu koja bi uslijedila.⁴⁹ Takvo je načelo zadržano i u noveli koji je donijelo Malo vijeće 1488.,⁵⁰ s dopunom da se vlasnik životinja ipak tereti za štetu na neograđenoj lozi ako je ona namjerno nanese, čime je, umjesto jednostavnog načela objektivne odgovornosti uveden komplicirani i teško dokaziv kriterij krivnje. Međutim, na Lastovu su se sukobila mišljenja o tome je li pravedno tražiti od vlasnika vinograda da brine o ogradi i štiti svoj posjed,⁵¹ pa su iste godine uslijedile pritužbe i zahtjevi dubrovačkim vlastima da ponovno

⁴⁵ Usp. primjer u *StL*: c. 112 iz XVI. stoljeća.

⁴⁶ V. *StL*: c. 93. O tome, kao i o kasnijoj politici dubrovačkih vlasti prema izboru lastovskih vijećnika v. opsežnije: Marin Lucianović, »Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike.« *Anali Histojskog instituta JAZU u Dubrovniku* 3 (1954): 275-276.

⁴⁷ Usp. c. 88, 98, 99 i d.

⁴⁸ *StL*: c. 64 koji je istovjetan *Liber Viridis* (ur. B. Nedeljković). Beograd: SANU, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, III, 23, 1984: c. 71.

⁴⁹ *StL*: c. 79.

⁵⁰ Prilog III, c. 91a.

⁵¹ Spor se odražava u tekstu *StL*: c. 92.

razmotre spomenutu odredbu. I odista, Malo je vijeće već nakon nekoliko mjeseci spornoj glavi Lastovskog statuta privremeno obustavilo važenje,⁵² a mjesec dana kasnije donijelo i konačnu odluku o njezinu ukidanju i ponovnom uspostavljanju najjednostavnijeg početnog rješenja.⁵³ Zanimljivo je da se pri tome jasno iskazuje prednost zaštiti zemljoradnje, a od vlasnika stoke traži odgovorno postupanje usmjereno na otklanjanje opasnosti od poljske štete.

Naknadno prekrížena i u mlađim prijepisima izostavljena odredba iz 1482. (prilog IV) zadire u pitanje financijskih tereta lastovske općine. Tražeći da se trajanje službe lastovskog kneza, a time i pitanje njegove plaće, urede tako da ne stvaraju dodatne troškove, Lastovci su uspjeh kod dubrovačkih vlasti pripremali isplatom uobičajene daće od 50 perpera i povrh toga poklonom od šest sokolova i dvanaest škopaca. Lastovska zajednica nakon 1308. nije više bila obvezna na sve ranije različite daće lastovskome knezu, među kojima su bili i sokolovi.⁵⁴ No, lovne ptice bile su predmetom vrlo unosne trgovine,⁵⁵ a isto tako nadasve cijenjen poklon u međudržavnim odnosima,⁵⁶ pa je lastovski poklon primljen sa zadovoljstvom. Daća pak od 50 perpera upravo je dvije godine ranije, kada je izvršena revizija primanja lastovskoga kneza, preusmjerena u dubrovačku blagajnu, da bi se 1531. opet obnovio prethodni sustav.⁵⁷

⁵² *Die XXIII septembris 1488. Captum fuit de suspendendo partem captam die VIII augusti proxime transacti in presenti consilio pro illis de Lagusta, videlicet pro vineis in campis foranis circumdandis cum maceris aut cum sepibus. Et quod interim scribatur comiti et iudicibus Laguste, quod tam illa pars ad cuius petitionem et instantiam dicta pars fuit capta, quam alia pars que se sentit gravatam de dicta parte, debeant venire et comparere coram dominio nostro et portare librum eorum ordinum, ut mature superinde per dominium nostrum possit deliberari (Acta Minoris Consilii, 23, f. 151v, PAD).*

⁵³ Usp. prilog III, c. 91b i *Acta Minoris Consilii*, 23, f. 233 (PAD). Budući da spomenuta norma iz 1488. preuzima bit one iz 1468., 1489. se zapravo ukida sadržaj obje odredbe, no iz nepoznatog razloga tekst c. 79 nije izbačen iz statutarnog korpusa.

⁵⁴ Usp. *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike* (ur. S. Ljubić). Zagreb: JAZU, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium I, 1868: 226-227; J. Lučić, »Prošlost: 36. Da se ne radi o lastovskoj obvezi nego poklonu istaknuto je i u spomenutom tekstu riječima *per amore*.

⁵⁵ Lastovska je komuna sredinom XIV. st. uzgajala sokolove i jastrebove (v. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae XII* (ur. T. Smičiklas). Zagreb: JAZU, 1914: 189).

⁵⁶ O tome opširnije v.: Ilija Mitić, »Ptice za lov kao poklon Dubrovačke Republike vladaru Napulja.« *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku* 15-16 (1978): 116-118; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, I. Zagreb: NZMH, 1980: 261.

⁵⁷ Usp. *StL*: c. 85 i c. 114.

I daća u novcu i poklon primljeni su u Dubrovniku s osobitom harnošću i riječima zahvale, jer je Grad tada potresala epidemija kuge, te su prilike općenito bile vrlo teške.⁵⁸ Ono što je, međutim, bilo sporno i razlogom ukidanja spomenute odredbe jest pravo, tada dodijeljeno lastovskoj zajednici, da za razdoblje dok ne stigne novi knez sami između sebe odrede namjesnika (*logo tenente*). Povod ovoj odredbi bio je financijski problem koji je već neko vrijeme trajao. Naime, knezovi kojima je istekao mandat nastojali su produžiti sa službom, tražeći da im ona bude razmjerno plaćena; no, istodobno je već i novoimenovani knez polagao pravo na iste prihode, pa je postojala opasnost da će se lastovska davanja knezovima u zbroju udvostručiti. Dubrovačke su vlasti stoga imale sluha za zahtjeve Lastovaca da knez po isteku mandata ne može polagati nikakva financijska prava, te da shodno tome smije napustiti otok.⁵⁹ Time se, dakako, otvaralo pitanje kako riješiti upravu u međuvlašću dok novoimenovani knez ne nastupi službu. U ukinutoj odredbi iz 1482. dubrovačke su se vlasti očito “zaletjele”, dodjeljujući lastovskoj zajednici autonomiju u izboru privremenoga glavarara, što je bilo u suprotnosti s dubrovačkom politikom prema teritorijalnim jedinicama, pa čak i prema onoj u kojoj je inače stupanj samouprave bio najširi. Po svoj prilici u tome leži razlog zašto je cijeli taj skup odredbi ukinut i izbačen iz statutarnog teksta, a nama danas ostao kao svjedočanstvo o granici do koje su središnje vlasti bile spremne na ustupke.

Odluka Malog vijeća na čelu s knezom iz 1504., donesena u prilogu V, potaknuta je prizivom protiv presude lastovskog suda, te pismenim i usmenim obrazloženjem lastovskih izaslanika o razlozima za donošenje osporene odluke.⁶⁰ Pravo priziva pred središnje institucije vlasti bilo je regulirano

⁵⁸ V. Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, I. Beograd: Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, 1938: 85-90; v. i niže u tekstu.

⁵⁹ Tako je određivao *StL*: c. 70 iz 1436. koji je istovjetan *Liber Viridis*: 301. No, 1458. vraćena je obveza plaćanja “produžetka” (*StL*: c. 82 i *Liber Viridis*: 482), da bi to opet bilo modificirano 1473. (*Liber Croceus*, Manuali pratici del Cancelliere, Leggi e Istruzioni, 12.a-1, ch. 94 iz 1473., PAD) V. o tome i J. Lučić, »Prošlost: 52.

⁶⁰ Malo je vijeće najprije 11. travnja 1514. utvrdilo da je žalba valjana jer je podnesena u roku (*Acta Minoris Consilii*, 28, f. 22, PAD), a 4. svibnja donijelo je odluku na kojoj se temelji i lastovski upis: *Captum fuit ad contemplationem uniuersitatis Laguste de non impediendo se per sententia lata per dictam uniuersitatem contra Maroe Matchouich et Lourenaz Paulouich de Lagusta priuentionis annorum octo ab omnibus officiis et beneficiis dicte uniuersitatis, sed de remittendo eos misericordie dicte uniuersitatis et de exhortando per litteras nostras dictam uniuersitatem quod velint esse misericordes ipsis Maroe et Laurenaz quia non est uera iusticia sine misericordia* (f. 27v).

statutom 1479., na temelju daleko starijeg običajnog prava, kojemu korijene možemo naći već u XIII. stoljeću.⁶¹ No, u ovom su slučaju dubrovačke vlasti iskoračile iz pravnog područja, jer niti su donijele formalnu odluku o potvrdi ili ukidanju prvostupanjske presude, niti su posegnule za ikakvim pravnim argumentima. Iznijeto stanovište govori o tome da je presuda “prekruta”, poziva se na milosrđe kao umjestan korektiv pravde, te preporuča blagost i razumijevanje prema žaliteljima. Time, dakle, presuda nije dovedena u pitanje s pravne strane, ali se lastovskoj zajednici sugerira kompromis i nalaženje elastičnijeg rješenja. U to je doba pravni poredak mnogih državnih organizama poznao i primjenjivao “akt milosti” (*gratia*) kao instrument pravosudne politike kojim se mogu korigirati učinci onih pravno utemeljenih odluka koje nisu pravedne ili oportune.⁶² Citirana odluka dubrovačkih vlasti smjerala je upravo na takvo rješenje, kojim se pravna valjanost presude ne osporava, ali se njezine posljedice nastoje ublažiti.

Posljednji prilog iz 1504. (VI) svjedoči o vrlo složenim i sustavnim mjerama kojima se nastojalo suzbijati krijumčarenje vina i soli na Lastovo. Dubrovačke su vlasti ne samo direktno zabranjivale neovlašteni uvoz,⁶³ nego su podvrgavale restrikcijama i sve kontakte na nenadziranim mjestima. Stoga je i ribarima koji su ribali u lastovskim vodama bilo dozvoljeno predavati ulov domaćim trgovcima samo u uvali Lučici, izloženoj pogledima iz otočkog središta, a strogo zabranjeno pristajati i bilo što istovarivati u drugim uvalama i na školjima. Isto tako, samo se na spomenutom mjestu smjela soliti riba, kako se ne bi potajice koristila neovlašteno dopremljena sol.⁶⁴ Nije moguće utvrditi zašto ova odredba, iako je trajnog značaja i premda nema nikakve naznake da bi bila ukinuta, nije prenijeta u mlađe rukopise Lastovskog statuta.

⁶¹ Usp. *StL*: c. 83. V. primjere u J. Lučić, »Prošlost: 33-34.

⁶² O tome v. osobito: Dennis Romano, »Quod sibi fiat gratia: Adjustment of Penalties and the Exercise of Influence in Early Renaissance Venice.« *The Journal of Medieval and Renaissance Studies* 13/2 (1983): 251-268.

⁶³ Usp. *StL*: c. 102.

⁶⁴ Izvornik odgovarajuće odredbe čita se u *Acta Minoris Consilii*, 28, ff. 41v-42r (PAD): *Die XVII Junii 1504. Captum fuit pro bono statu regiminis insule nostre Laguste de statuendo et ordinando quod piscatores qui piscantur et decetero piscabuntur circum dictam insulam et eius scopulos non possint exonerare nec consignare pisces quos capient mercatoribus in aliquo alio loco dicte insule nisi sub casali dicte insule in portu vocato Lučiza sub pena ypperperorum viginti quinque tam piscatori consignanti quam mercatori recipienti in alio loco vel portu dicte insule preterquam in dicto portu Lučize pro quolibet et qualibet vice. Et quod pisces qui capientur ut supra dictum est non possunt piscatores nec mercatores salire in alio loco uel portu dicte insule nisi in dicto portu Lučize sub dicto casali sub dicta pena et hoc ad contemplationem comitis et uniuersitatis dicte*

Razmotrene norme Lastovskog statuta govore o pitanjima koja su u određenom trenutku bila važna za lastovsku zajednicu, pa će biti zanimljiva istraživačima lokalne povijesti. No, njihova se vrijednost očituje i na općenitijoj razini, jer ukazuju na vrëmenitu prirodu svakog statutarnog teksta. Zahvaljujući “zagrebačkom” rukopisu, Lastovski se statut može analizirati ne samo kao cjelina koja raste, kojoj se dodaju nove odredbe, nego i kao tekst koji gubi sastavnice i “čisti se” od onoga što je postalo suvišno.

Memorije

Ono što “zagrebački” rukopis čini osobito zanimljivim jesu vlastoručni upisi lastovskih knezova iz druge polovice XV. stoljeća, kojima žele ostaviti trajni pisani trag o sebi, odnosno ritualno označiti početak službe, ističući svoje dobre namjere i zazivajući Božju pomoć. Nama su ti upisi interesantni time što nam približavaju odnos dubrovačkog plemića prema dužnosti koja ga je zapala logikom staleške pripadnosti, a koja unosi privremenu ali bitnu promjenu u njegovu svakodnevicu.

Nažalost, dio tih spomen-upisa u “zagrebačkom” rukopisu nije u cijelosti čitljiv, jer su uneseni na unutarnjoj strani korica, gdje se miješaju s raznim drugim sitnim bilješkama i probama pera, ili su pak izbljedjeli. Ipak, tragove o sebi ostavili su, primjerice, dvojica knezova iz obitelji Saracha: 1453. ili 1454. Marin Nikov Saracha, a 1510. Rusko Mihov Saracha.⁶⁵ Šimun Matov Resti ne samo da je upisao da je nastupio službu u subotu 14. srpnja 1462, nego je ispod toga ucrtao i znak kojim je vjerojatno potvrđivao lastovske akte.⁶⁶ Slično je postupio i Niko Matov Menze,⁶⁷ koji se ovako upisao u Statut: “In Christi nome (!). Anno domini nostri Ihesu Christi M^oCCCCCLXXV adi primo di mago (!). Io Nicholo Matio de Mençe son vegnuto per eser comes laguste

insule ne committantur contrabanna de uino et sale que committebantur in aliis locis dicte insule in quibus dicta uniuersitas non poterat tenere continuas guardias, que contrabanda committi non poterunt ibi sub dicto casali in conspectu hominum dicte uniuersitatis. Et de scribendo comiti nostro et iudicibus dicte uniuersitatis quod hunc ordinem faciant proclamari et registrari in libro statutorum dicte uniuersitatis.

⁶⁵ Usp. f. 32v i korice, te J. Lučić, »Prošlost: 91 i 94.

⁶⁶ F. 34v; usp. J. Lučić, »Prošlost: 91.

⁶⁷ Prilikom nastupa službe lastovskog kneza imao je tek 22 godine (usp. Irmgard Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*. Beograd: SANU, posebna izdanja, knj. 340, 1960: genealoška tablica XLVII/2).

eper obedir miser Ihesu Christo e la sua gloriosa santissima matre virgo maria et lo glorioso martiro Sanchto Blaxio ela nostra signoria de Raguxa per starme asaluamento chon gratia de dio domenega in trai. Deus inomine tuo saluum me fac et in uirtute tua libera me domine”⁶⁸ (slijedi znak). Između datuma kada je neki knez izabran u dubrovačkom Velikom vijeću⁶⁹ i onoga kada je zapisao da mu je počela služba obično bi protekao mjesec-dva, dok iz jednog upisa iz 1443. saznajemo da je knez do odredišta putovao pet dana.⁷⁰ Knez Petar Marka Petrovog Lucari⁷¹ unio je ovakav spomen-upis: “Ihesus. Allonor dell omnipotente dio et della gllorioxia vergine maria mare de dio e de miser san gouane (!) Batista et de miser San Biagio confallon di Raguxa et de tutilli santi et sante dey. In bon Comenzamento e in glloriosa fine. Io piero marc^o pⁱ dillucarii intravit (!) in gubernar popullo dillaguste in timore de Idio e hobediencia della magnifica signoria di Raguxa (...) et obseruare le lege de Lagosta in M^oCCCC^oLXXXII die VIII° mense gllullio et in die martii”.⁷² Isti je knez u lastovsku statutarnu knjigu unio i bilješku o haranju kuge u Dubrovniku od listopada 1481. do lipnja 1482., te upisao imena trideset-devetorice vlastelina umrlih u toj epidemiji.⁷³

Knez Marin Ragnina⁷⁴ svome je upisu dodao molitvu, odnosno zaziv Majci Božjoj: “In Christo nome (!). Amen. Anno natiuitatis domini nostri Ihesus Christi MCCCCLXXVIII adi primo Madii. Ego Marinus L^o de Ragnina intravit (!) governare pouulus lagustine intimore dei et per hobedire magnifiche signorie Ragusee et hobseruare le lege lagustine io qui laso questa memoria. Ihesus. Ego Marinus L^o de Aragnis comens (!) laguste faco questa horacione per deuocione qui. Chomendo tibi beatissime et sanctisme (!) dei genitrice uirgo Maria animam meam et corpus meum et totam mentem meam et extremum diem et horam hobitus mei ut confortatur anima mea. Tu domine

⁶⁸ Ibidem. Transkripcija je doslovna, pa su i riječi ostavljene sastavljeno odnosno rastavljeno kao u izvorniku.

⁶⁹ Ispise iz Velikog vijeća o izboru lastovskih knezova objavio je J. Lučić, »Prošlost: 90-111.

⁷⁰ *Io Conte in la gusta (!) zonsi (saluo?) in 1443 adi 5 zugno. (...) et parti di Ragusi a di primo di mense zugno...* (f. I).

⁷¹ Lastovskim je knezom postao s 27 godina (usp. I. Mahnken, *Dubrovački patricijat: genealoška tablica XLI*).

⁷² F. 35.

⁷³ Imena su većim dijelom čitljiva, no zapisivač nije znao sve patronime (f. Iv).

⁷⁴ Za lastovskog je kneza izabran s 28 godina (usp. I. Mahnken, *Dubrovački patricijat: genealoška tablica LVIII*).

clementissime ueni in adiutorium meum cum omnibus sanctis tuis et fac ut placeat domino nostro Ihesu Christo. Amen.”⁷⁵

Osim knezova, u “zagrebački” je rukopis jedan spomen-upis 1451. unio lastovski kapelan i kancelar Jakov Radmilović: “Io don Jachomo Radmilouich (cap)elano e canziliero vense a seruir ali signori lagustini in 1451 adi primo agosto in tempo di sanctissimo nostro papa Nicholao et tempo del nobile Rector de Raguxa miser vladisslauo demenze et eciam contis delagusta ser Marino Nicolai desaracha et in tempo dela guera dela nostra signoria con stiepan cherzech”.⁷⁶

Slični upisi lastovskih knezova postoje i u “bečkom” rukopisu Lastovskog statuta, a i u drugim službenim knjigama lastovske općine.⁷⁷ Također, kancelari (ili knezovi) znali bi u pravne registre pribilježiti kakve izreke o pravu ili mislivodilje kroz život.⁷⁸

Dakako, ti su kneževski zapisi puni općih mjesta o vjernosti vlastima i pobožnosti, često očigledno preuzimaju već gotove formule jedan od drugoga, no ipak iz njih možemo razabrati što su knezovi smatrali bitnim za uspješno obavljanje službe, čijoj su su duhovnoj zaštiti utjecali i kojim su vrijednostima težili.

Osobita je vrijednost ovih zapisa i u tome što - budući da su ih knezovi pisali samostalno i vlastitom rukom - vjerno prenose pisani izričaj dubrovačkog plemića iz XV. st. na latinskom i talijanskom. Izvori su o tome inače rijetki, jer su sačuvanu arhivsku građu iz XV. st. većinom pisali profesionalci (kancelari i notari); privatnih sastavaka iz spomenutog razdoblja ima vrlo malo, pa su ovi zapisi u “zagrebačkom” rukopisu Lastovskog statuta tim dragocjeniji.

Činjenica je da svi patriciji koji su ovom rukopisu ostavili traga površno poznaju jezike na kojima pišu i nesigurni su u ortografiji (zbog čega su nastali i brojni hiperkorektizmi),⁷⁹ što nas upozorava na to da se opća naobrazba dubrovačke vlastele u XV. st. ne smije nekritički uzdizati. Doduše, u humanističkom će ozračju u dubrovačkoj sredini biti sročeni literarni i filozofski tekstovi

⁷⁵ F. 35.

⁷⁶ F. Iv.

⁷⁷ Jedan posvema srodan upis s početka XVI. st. iz *Diversa Lagustae* donosi J. Lučić, »Prošlost: 54, bilj. 53.

⁷⁸ Za primjere iz XVII. i XVIII. st. v. J. Lučić, »Prošlost: 87-88.

⁷⁹ Jezikoslovci bi se zasigurno mogli otisnuti dalje od prvog dojma, te u iskrivljenome naći materijala za razmatranje lingvističkih utjecaja.

kristalne jezične čistoće i izbrušenoga stila. No, bilješke lastovskih knezova iznose na vidjelo vještinu pisanja prosječnog patricija, pa su relevantni za prosudbu opće obrazovne razine vlasteoskog sloja.⁸⁰

Zaključak

Novopronađeni "zagrebački" rukopis Lastovskog statuta najstariji je prijepis (oko 1380.) namijenjen službenoj porabi. Neke njegove odredbe, kasnije izbačene iz statutarnog teksta, donose nove elemente za upoznavanje pravnog života Lastova u XV. i početkom XVI. stoljeća. One prikazuju kako statutarna zbirka dopunjavanjem, ali i "čišćenjem" teksta, prati promjene u zajednici kojoj pripada. Vlastoručne pak bilješke lastovskih knezova usputan su, no vjerodostojan izvor o skromnoj prosječnoj naobraženosti dubrovačkih patricija u drugoj polovici XV. stoljeća.

⁸⁰ O naobrazbi dubrovačke vlastele najsažetije v. u: Ignacij Voje, »Vplivi Italije na školstvo in s tem povezan kulturni razvoj v Dalmaciji ter v Dubrovniku v srednjem veku.« *Zgodovinski časopis* 37/3 (1983): 203-212.

*Prilozi*I⁸¹

c. 83a (f. 23v)

Rector de Ragusi cum el suo conselo auemo preso et hordenato per li beneficii uostri echlisiastici datine bona uola, che nui intendemo de aiutarne e defenderne de chadauno aduersario elqual pretendese in diti beneficii houer in alguno de essi. Et se qualche uno per lo augimen (?) uenese per diti beneficii con qualche inpetrazione, non lo acetate et ad nui subito date auiso perche preso in conselo nostro de fauorirne et aiutarne in questo et in tute altre cose.

Data in Ragusia die XXX hotubrio 1477.

Podcrtano je pisano drugom rukom. Odredba nije prekrizena.

II

c. 87a (f. 19)

In Christi nomine. Anno natiuitatis 1483 adi 30 di setebrio, in festo Sancti Michaelis Archangeli. In tempo del nobile et sauio Ser Stefano Nicolai de Menze et delli sui zodexi per nome Iuan Micholouich et Radouan Scirunich et Ziucho Resich fo fato sboro general secondo usanza et consueto et ordene dello statuto de Lagusta facto in 1367 adi 27 de setembrio. Cum sit che mancauano do de Consiglio de uinti (hauem - *prekr.*), in logo deliquali vacanti hauemo fato Dragox Zuuanovich et Maroe Matcouich et forno fati et confermati per mazor parte del sboro secondo la forma dello statuto auanti Sancto Cosma et Damiano.

na lijevoj margini: casso per uolunta di lo conte e di tuto lo sboro

c. 87 b (f. 19rv, *drugom rukom*)

In Christi nomine. Anno natiuitatis 1485 adi 9 febraro. In tempo del nobel et sauio Ser Dragoe Simonis de Goze honorato Conte de Lagusta e deli sui

⁸¹ U transkripciji sam spojila odnosno razdvojila riječi samo kada mi se to činilo prijeko potrebnim za praćenje smisla; osobna imena i zemljopisne nazive pišem velikim slovom i kada su u originalu malim; interpunkciju sam unosila štedljivo. Numeracija glava nije izvorna, nego je unesena prema poziciji u rukopisu (prilozi I-III), odnosno prema kronološkom slijedu (IV-VI).

zudexi per nome Marin Bogetich, Iuan Ciuatouich et Radouan Zouanouich comparseno auanti li ditti molti de Consiglio e delo pouulo de Lagosta agrauandose sopra do de Consiglio fati in 1483 adi ultimo settembre contra lo statuto et ordine de Lagusta, pregando etiam che siano tenuti nela uxanza e costume loro antico. Doue io conte conli mei zudexi intesa tal querella chimassemo sboro general secundo uxanza de loco e leto lo ordine deli consiglieri in presenza de tuti quanti trouassemo che quelli do non podeano esser legitimamente de Consiglio. E cusi io conte conli mei zudexi e con tuta uniuersita de Lagosta nemine discrepante dechiaremo che Dragox Zouanouich et Maroe Matchouich siano desmesi e leuati dal consiglio de Lagosta atento che non pono esser iuridicamente, in loco deli quali uolsemo far do altri secondo lo tenor e la forma delo statuto per nome Colenda Dragosaglich et Iuan Tarxaeuich, tuti unitamente nemine contradicente, auanti Sancto Cosmo et Damian.

III

c. 91a (f. 26v)

Die VIII Augusti 1488 in minor consiglio de Ragusi fo prexo de statuir et ordinar che in la Isola nostra de Lagusta chadauno el qual piantasse vigna in li campi forani sia tenuto tal vigna ben circumdar cum sepe, ouer maxiere, per modo che li animali in essa vigna intrar non possano. Et lo danno che fosse facto per li animali in la vigna che non fosse ben circumdata in li campi forani non se debia emendar. Excepto sel danno fosse facto a summo studio, tal danno se debia emendar segundo la stima da esser facta per boni homini da esser electi et sacramentati per el conte et zudexi de Lagosta. Et insuper fo prexo che alguno non possa in li luogi forani in uno luogo piantar mancho de uno gognal, excepto che piu vixini se serano dachordio possano piantar de compagnia in uno luogo tanto che tuta la vigna de li dicti vicini in uno luogo faza al mancho uno gognal. Et questa sia azonta et dechiaratione del ordine facto 1468 adi 20 magio.

Čitav tekst je prekrižen.

c. 91b (f. 26v)

Die 27 octobris 1489 in menor consiglio fo prexo de cassar la parte prexa in menor consiglio adi 9 agosto 1488 per le vigne forane de la insula de Lagosta. Et che se debia star alli ordini antichi perche el dicto ordine ouer la dicta parte prexa in 1488 a 9 agosto non par esser ne tender ad conseruatione uniuers-

salmente de la dicta isola, ma li ordini antigi par che siano piu maturamente facti et piu tenxere ad conseruatione uniuersal de la dicta isola perche se die piu pretender ad conseruatione de le vigne le qual son stabile cha alla conseruatione de li animali li quali son caduchi et mobili. Et la honesta rechiede che chi ha animali debia quelli far custodir per li pastori et non lassar quelli senza pastor.

IV

c. 86a - (f. 32rv, *recentna numeracija tintom*: f. 33rv)

Iesus.

Vice Rector de Ragusi cun el suo Consiglio. Al nobile et sauio Ser Ruscho Michaelis de Saracha et alli prouidi zudexi et uniuersita de Lagosta, dilecti nostri, salutem.

Li seruitii ueri et fideli se cognoschono in tempo di la necessita: et la aduersita e quella laqual demostra chi ama et chi non ama. Et cussi voy haueti expressamente dimostrato offitio di boni et ueri seruitori perche in questo tempo di la tribulatione da voy stessi ue seti mosti ad uisitarne per li uostri nuncii et ambascadori, liquali nuncii et ambascadori uostri ne hano presentato in Grauesa la lettera uostra, zoe pre Antonio de Andrea, et Iuan Giuchouich, et ad bocha etiam ne hano referito conformandosse cun lo tenor dila dicta lettera. Ve respondemo particularmente. Primo al dono deli sei falconi et XII castrati, assay ve regratiamo, et cussi como el dicto dono haueti mandato per amore, cussi noy lo hauemo receuuto cum (... *radirano*) et tanto piu ne regratiamo perche la conditione del tempo ha facto el dicto dono piu grato. Non mancho etiam ve regratiamo per li yperperi cinquanta, liquali sono (*do ovoga je mjesta odredba prekrižena, mijenja se stranica*) applicati al nostro comune et detracti del salario consueto del conte nostro di quella nostra Isola, perche dicti yperperi 50 sono uenuti ad tempo che ad nui sono stati in grande comodo, siche siati bendicti da dio et da nui.

Per facto del Conte elqual ha compito el suo offitio noy habiamo uisto lordene alias zoe di 1436 preso in lo nostro magor et general consiglio. Et cussi vogliando noy omnino mantegnir li ordeni facti per la signoria nostra in fauor uostro, ve dechiaramo che la nostra intentione sie che lo dicto conte habiando compito lanno et habiando hauuto el suo debito salario per el dicto anno sia usito del offitio suo et cussy alui scriuemo per nostra littera et uoy fareti uno delli uostri per logo tenente perfina che ui mandamo el Conte nouo. Et questo meteti in lo ornistario uostro delagosta. Data in Lagosta (*preradeno*

na radiranome) adi 17 magio 1482.

V

c. 100a (f. 33, *recentna numeracija tintom*: f. 34)

Rector de Raguxi con el suo consiglio. Abbiamo dato bona et grata audienza apre Giucho di Zorzi, Iuan Petrouich, Matio Marinouich et Nichola Rado-uanouich, nunzii uostri presenti portadori liquali aveti mandato per chaxon dela sentenza per uui lata et pronunziata contra Maroie Matchouich et Lorinaz (!) Paulouich uostri Lagustini. Liquali nunzii per nome nostro ano instruto apreso di nui perla confirmazione dela dita sentenza, exponendo per ordine le raxone uostre et chasone dela dita sentenza secondo che eziam ut auiti scritto per le letere uostre, perla qual chossa ben chela dita sentenza sta alquanto rigida, tamen per compiazer ad uoi abbiamo remeso in uoi et in la misericordia uostra la dita sentenza. Ve conforzamo che ali diti Maroie et Lourinaz uogliate eser misericordiosi perche non (e) uera ne laudabile iustizia laqual manca dela misericordia, pero adnoi farete chossi molto grata eserli misericordiosi. Data in Raguxi adi 4 mazo 1504.

VI

c. 100b - (f. 33rv, *recentna numeracija tintom*: f. 34rv)

Rector de Raguxi con el suo consiglio. Abbiamo rezeputo la uostra letera ad noi presentata per Dragoso Zouanouich et Bartolo Gardobich, nunzii uostri, et abbiamo inteso tanto la esposizione deli diti Dragoso et Bartolo auanti nui fata de parte nostra quanto el tenor dela dita letera nostra et chela richiesta uostra se onesta et laudabile. Per tanto in consiglio nostro per parte per bon stato et gouerno dela isula nostra di Lagusta auemo statuito et ordenato dheli pescadori liquali peschano et damo auanti pescharano intorno la dita isula et li sui schogli non possano deschargar ne consegnar li pesci li qual prenderano ali merchadanti in alguno altro logo dela dita insula saluo sotol chasal dila dita insula in porto chiamato Luçiza soto pena di perperi 25 tanto al pischador consignante quanto al merchadante recepiente in altro logo ouer porto dela dita isula. Ezeto che in dito porto di Luciza che chadauno contrafaziente et cha da una uolta, et cheli pesci liquali se pigliarano como ö dito disopra non poscano li peschadori neli merchadanti salar in altro logo ouer porto dela dita isula saluo in dito porto di Luciza sotol el dito chasal soto la dita pena e questo ad complazenzia dila universita uostra azoche non se cometeno contrabandi di uino et sale liquali se cometeuano in altri logi dela dita isula in liquali la dita

universita non poteua tignir continuamente li guardiani, liqual contrabandi non se poterano chometer li sotol dito chasal in conspeto deli homeni dela dita uniuersita. E questo ordene farete proclamar e registrar in libro deli uostri statuti.

Data Raguxi, die XVII Iunii 1504.

NOTES ON THE FOURTEENTH-CENTURY MANUSCRIPT OF THE STATUTES OF LASTOVO

NELLA LONZA

Summary

The oldest, fourteenth-century manuscript of the Statutes of Lastovo, which was thought to be lost, is located by the author in the holdings of the National and University Library in Zagreb.

The analysis of the text is focused on three elements. First, the "Zagreb manuscript" was written for the official use of Lastovo's authorities (counts and chancellors). Therefore, it could be compared with several other manuscripts which had the same function. Secondly, specific attention is paid to a few statutory provisions that were later revoked; consequently, they were omitted in the younger manuscripts. In the appendix to this paper these articles are reported *in extenso*. Finally, the manuscript contains a few interesting autographic notes by fifteenth-century counts of Lastovo. The author examines not only the content of these notes in Latin and Italian, but also their style, as they reflect the language skills of young Dubrovnik patricians during this period.